

**INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”
BUCUREȘTI**
ȘCOALA DE STUDII AVANSATE A ACADEMIEI ROMÂNE

TEZĂ DE DOCTORAT

**DESCOPERIRI ARHEOLOGICE ÎN BAZINUL HIDROGRAFIC
AL OLTULUI SUPERIOR ȘI MIJLOCIU ÎN
SECOLELE IV a. CHR.-I p. CHR.**

REZUMAT

Conducător doctorat
Prof. Dr. Valeriu Sîrbu

Întocmit,
Drd. Lucica Olga Savu

București
2017

CUPRINS

INTRODUCERE-ARGUMENT.....	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL I - CATALOGUL DESCOPERIRILOR.....	Error! Bookmark not defined.
LISTA PRESCURTĂRILOR UTILIZATE ÎN TEXT	Error! Bookmark not defined.
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL I - ISTORICUL CERCETĂRII.....	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL II - RELIEFUL BAZINULUI HIDROGRAFIC AL OLTULUI. RESURSELE SOLULUI SI ALE SUBSOLULUI.....	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL III – TEZAURE.....	Error! Bookmark not defined.
III.1. TEZAURE MONETARE.....	Error! Bookmark not defined.
MONEDELE MACEDONENE	Error! Bookmark not defined.
IMITAȚII LOCALE DUPĂ MONEDE GRECO-ELENISITCE	Error! Bookmark not defined.
MONEDE DIN THASSOS, DE TIP MACEDONIA PRIMA ȘI IMITAȚII ALE ACESTORA.....	Error! Bookmark not defined.
MONEDE ALE ORAȘELOR ILIRICE	Error! Bookmark not defined.
TEZAURE CARE AVEAU ÎN COMPOZIȚIE MONEDĂ ROMANĂ.....	Error! Bookmark not defined.
III.2. TEZAURE DE PIESE DE PORT ȘI PODOABĂ.....	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL IV - MEȘTEȘUGURI.....	Error! Bookmark not defined.
III.1. METALURGIA.....	Error! Bookmark not defined.
ORFEVRERIA	Error! Bookmark not defined.
FIERĂRIA.....	Error! Bookmark not defined.
III.2. PRODUCȚIA DE VASE CERAMICE.....	Error! Bookmark not defined.
CAPITOLUL V - DESCOPERIRILE FUNERARE DIN BAZINUL TRANSILVĂNEAN AL OLTULUI (SECOLELE IV A. CHR. – I P. CHR.).....	Error! Bookmark not defined.
V.1. CRONOLOGICE.....	Error! CONSIDERAȚII Bookmark not defined.
V.2. FUNERAR.....	Error! MOBILIERUL Bookmark not defined.

MORMINTE ALE UNOR CONDUCĂTORI AI AUTOHTONILOR. **Error! Bookmark not defined.**
MORMINTELE DE RĂZBOINICI **Error! Bookmark not defined.**
MORMINTE CU INVENTARE CARE INDICĂ POPULAȚIA OBIȘNUITĂ. **Error! Bookmark not defined.**

V.3. DESCOPERIRILE
INCERTE..... **Error! Bookmark not defined.**

ELEMENTE DE RITUAL OBSERVATE
ARHEOLOGIC..... **Error! Bookmark not defined.**

CONCLUZII
PARȚIALE..... **Error! Bookmark not defined.**

CAPITOLUL V - COMPLEXE RITUALE **Error! Bookmark not defined.**

GROPI DE
CULT..... **Error! Bookmark not defined.**

LOCURI DE CULT DE TIPUL CÂMPURILOR DE
GROPI..... **Error! Bookmark not defined.**

LOCURI DE CULT CU
TEMPLE..... **Error! Bookmark not defined.**

ZONE SACRE DIN AȘEZĂRI /CETĂȚI **Error! Bookmark not defined.**

CENTRE RELIGIOASE REGIONALE 9

CAPITOLUL VI - CONSIDERAȚII CRONOLOGICE. **Error! Bookmark not defined.**

CAPITOLUL VII - CENTRE DE PUTERE ZONALE **Error! Bookmark not defined.**

CENTRUL DE PUTERE DIN DEPRESIUNEA
CIUCULUI..... **Error! Bookmark not defined.**

CENTRUL REZIDENȚIAL DIN NORDUL DEPRESIUNII TÂRGU SECUIESC (VALEA
CAȘINULUI)..... **Error! Bookmark not defined.**

LOCUIREA DEPRESIUNII TÂRGU
SECUIESC..... **Error! Bookmark not defined.**

CENTRUL DE PUTERE DE LA COVASNA **Error! Bookmark not defined.**

CENTRUL DE PUTERE DE PE CURSUL OLTULUI (ZONA OLTENI) **Error! Bookmark not defined.**

LOCUIREA TERITORIULUI DEPRESIONAR AL ȚĂRII
BÂRSEI..... **Error! Bookmark not defined.**

LOCUIREA VĂII OLTULUI ÎN ZONA SATELOR COMĂNA-CUCIULATA **Error! Bookmark not defined.**

LOCUIREA TERITORIULUI SITUAT LA NORD DE SECTORUL MUJLOCIU AL BAZINULUI
OLTULUI..... **Error! Bookmark not defined.**

LOCUIREA TERITORIULUI SITUAT LA SUD DE OLT.....**Error! Bookmark not defined.**

CENTRUL DE PUTERE DIN DEFILEUL OLTULUI DIN MUNȚII PERȘANI**Error! Bookmark not defined.**

CENTRE DE PUTERE DIN DEPRESIUNEA FĂGĂRAȘULUI.....**Error! Bookmark not defined.**

CENTRUL REZIDENȚIAL DIN ZONA DEFILEULUI OLTULUI DE LA TURNU ROȘU**Error! Bookmark not defined.**

LOCUIREA DEPRESIUNII SIBIULUI.....**Error! Bookmark not defined.**

ZONA SALIFERĂ OCNA SIBIULUI.....**Error! Bookmark not defined.**

CENTRUL REZIDENȚIAL DE PE TERITORIUL ORAȘULUI SIBIU**Error! Bookmark not defined.**

LOCUIREA ZONEI SUDICE A DEPRESIUNII SIBIULUI**Error! Bookmark not defined.**

CENTRUL REZIDENȚIAL DE LA TILIȘCA.....**Error! Bookmark not defined.**

CAPITOLUL VIII - CONCLUZII..... Error! Bookmark not defined.

CENTRE REZIDENȚIALE DE IMPORTANȚĂ REGIONALĂ.....**Error! Bookmark not defined.**

Această teză își propune să analizeze descoperirile arheologice, corespunzătoare celei de-a doua epoci a fierului (secolele IV a. Chr. – I p. Chr) din întregul teritoriul drenat de Râul Olt, începând de la izvor până în zona Defileului de la Turnu Roșu.

Aria geografică pe care o vizează lucrarea. Am inclus în analiză toate descoperirile arheologice din bazinul hidrografic al Oltului, inclusiv zonele drenate de afluenții acestuia, dintre care cei mai importanți sunt Râul Negru, Homorodul, Cașinul, Bârsa, Ghimbășelul, Hârtibaciul și Cibinul. Conform împărțirii administrative actuale, tematica vizează teritoriile județelor Brașov și Covasna, precum și părțile sudice ale județelor Sibiu și Harghita, teritoriile acestor ultime două unități administrative fiind împărțite între bazinele Oltului și ale Mureșului (înspre nord)

Intervalul cronologic. În *Catalogul descoperirilor* am inclus toate acele puncte unde a fost documentată prezența vestigiilor specifice celei de-a doua epoci a fierului, în ordine alfabetică, cu precizarea datării în fiecare caz, mai mult sau mai puțin restrânsă, în măsura existenței unor piese cu valoare cronologică mai restrânsă.

Justificarea alegerii temei. Punctul de pornire al lucrării a fost reprezentat de ipoteza că Oltul, un râu care unește estul Transilvaniei cu Dunărea, poate constitui o axă importantă de legătură între comunitățile umane din bazinul lui și, apoi, mai departe spre sud. Modificarea raportului de forțe între comunitățile umane, petrecută la începutul celei de-a doua epoci a fierului (cu referire la modul și momentul în care tracii nordici din spațiul intracarpatic au interacționat cu noii veniți din Europa centrală) a reprezentat subiectul mai multor studii de specialitate. Descoperirea vestigiilor specifice acestor comunități, separat sau amestecate, reprezintă indicii ale naturii raporturilor dintre acestea. Studiile publicate până în momentul demarării acestei cercetări indicau o evoluție diferită a zonei față de cea a spațiului intracarpatic, pentru secolele IV–III a. Chr. Mai precis, este vorba despre constatarea existenței unei cantități reduse de piese specifice culturii La Tène (celți), singurele complexe funerare sau așezări civile ale acestora fiind localizate la limita teritoriului care face obiectul studiului, în zona de contact cu bazinul Mureșului. În scopul clarificării acestei situații diversele tipuri de descoperiri le-am analizat prin comparație, în special, cu cele din bazinul hidrografic al Mureșului, din vecinătatea nordică. Pentru perioada târzie a celei de-a doua epoci a fierului am urmărit identificarea dovezilor arheologice ale contactelor cu zonele învecinate. Am căutat, în special, identificarea posibilelor rute comerciale care pot fi documentate pe baza similitudinilor dintre obiectele de import din arealul studiat

cu cele din spațiul extracarpatic, mai ales cu cele recuperate din stațiunea comercială de la Cetățeni, jud. Argeș, și din centrul de putere de la Ocnița, jud. Vâlcea.

Precizări privind metodologia de lucru. Pentru o mai facilă urmărire a discursului, detaliile tehnice referitoare la complexe documentate au fost incluse în *Catalogul descoperirilor*, organizat alfabetic, în care a fost inserat și materialul ilustrativ corespunzător, sursa acestuia fiind marcată în cadrul explicațiilor figurilor. Informațiile au fost uniformizate prin conceperea unei fișe de descriere, structurată astfel: localitate, punct/localizare, tip, scurtă descriere, datare și bibliografie. Pentru completarea acesteia am căutat regăsirea tuturor informațiilor, publicate sau inedite, referitoare la fiecare punct cu descoperiri.

Recuperarea informațiilor referitoare la contextele arheologice ale diverselor descoperiri fortuite a fost posibilă doar prin revenirea la studiile unde au fost semnalate inițial. Este cazul descoperirilor din secolul al XIX-lea și din prima jumătate a celui următor. Pentru a putea face interpretări de ordin arheologico-istoric, am căutat regăsirea altor posibile informații, referitoare la descoperirile menționate, din arhivele interne ale muzeelor unde sunt depozitate piesele rezultate: bilete, înscrisuri în registrele-inventar din epocă. Analizarea cu atenție a obiectelor propriu-zise, însoțită de fotografierea acestora a reprezentat o activitate obligatorie, în special pentru situațiile în care acestea au fost publicate foarte sumar sau au fost doar amintite, fără a fi însoțite de material ilustrativ. Pentru clarificările necesare am solicitat permisiunea de a studia aceste loturi de materiale conducătorilor muzeelor din Brașov, Sibiu, Sfântu Gheorghe și Făgăraș, unde sunt păstrate materialele arheologice. Este vorba despre mai multe loturi de vestigii, rezultate atât din descoperiri întâmplătoare, cât și din cercetări finanțate de respectivele instituții în ultima jumătate de veac, care au fost publicate deja, mai mult sau mai puțin detaliat. Trebuie precizat că siturile databile în etapa finală a celei de-a doua epoci a fierului în acest areal au mai făcut subiectul unor studii de sinteză. Este cazul volumelor publicate de către cercetătorii Viorica Crișan (Crișan 2000 *passim*) și Florea Costea (Costea 2002 *passim*), fiecare dintre acestea făcând referire la părți ale spațiului intracarpatic, respectiv din estul și sud-estul acestuia. În acest sens am căutat completarea informațiilor bibliografice care au stat la baza concluziilor celor doi autori cu studiile publicate ulterior, inclusiv cele apărute în 2016.

La acestea se adaugă descoperirile recente, nepublicate sau în curs de publicare, pentru care am primit permisiunea de a utiliza informațiile în analiza de ansamblu. În această din urmă categorie se înscriu materialele provenite din cercetările sistematice de la Racoș, punct *Piatra Detunată* și Feldioara, punct *Cetate* (campaniile 2013-2016) și Reci, jud. Covasna.

Diversele interpretări publicate în studiile de specialitate din ultimele decenii au completat bibliografia specifică pentru fiecare punct cu descoperiri, fiind de real folos în identificarea tipului de sit și în înțelegerea organizării interne a fiecărei microregiuni și a spațiului vizat de lucrare în ansamblu.

Analiza descoperirilor. Pornind de la idea că organizarea internă a fiecărei comunități implică existența unei elite locale, dar și a populației de rând, am căutat recuperarea tuturor informațiilor de acest fel din analiza diverselor descoperiri: construcții civile, complexe cu caracter funerar și descoperiri de cult /depozite/tezaur. Referitor la aspectele de viață cotidiană am considerat necesară corelarea informațiilor referitoare la spațiul privat al fiecărei familii (amplasarea locuinței în sit, planul acesteia, existența anexelor gospodărești, materialele de construcție utilizate) cu cele referitoare la existența atelierelor meșteșugărești și/sau diverșilor meșterilor (produse finite ale acestora, piese în curs de prelucrare, materie primă și unelte specifice orfevrierilor).

Pasul succesiv întocmirii Catalogului descoperirilor a fost reprezentat de întocmirea unor hărți ale descoperirilor, cât mai precise posibil. Pentru realizarea acestora am marcat locurile de unde au fost recuperate vestigii, pe platforma <https://www.google.com/maps/>, cu diverse simboluri (explicate în Legenda hărților, constantă fiind semnificația culorilor: negru pentru descoperiri sigure și gri pentru cele incerte). De un real folos în identificarea toponimelor vechi, esențiale în înțelegerea alegerii locului de amplasare a diverselor categorii de situri, au fost hărțile existente on line pe platforma <http://map.cimec.ro/Mapserver/layer>. Au existat și situații în care locurile unde au fost descoperite vestigii au fost stabilite urmare a ajutorului primit de la colegii din orașele amintite. Toate descoperirile care au fost înregistrate în teritoriile a 185 localități au fost marcate, astfel, pe hartă, nu de puține ori fiind înregistrate mai multe situri pe teritoriul aceluiași sat. Au existat situații în care informațiile au fost suficiente, dar am înregistrat și cazuri în care situl era doar menționat în anumite repertorii, fără a avea informații referitoare la localizare, întindere sau caracter. În aceste din urmă cazuri am marcat pe hartă situl, în centrul respectivei localități, cu culoarea gri. Suprapunerea frecventă a siturilor cu intravilanul satelor actuale împiedică posibile considerații referitoare la extinderea unor așezări de-a lungul pâ râurilor care le traversează, rezultând, astfel, un număr mai mare a puncte cu descoperiri decât cel real.

După încheierea Catalogului descoperirilor au fost inserate *Lista prescurtărilor utilizate în text* și *Bibliografia selectivă*. Următorul capitol, respectiv *Istoricul cercetării*, a avut tot un caracter introductiv. Cel care avea ca tematică relieful și resursele solului și ale subsolului în arealul vizat a cuprins, pe lângă o succintă prezentare a factorilor geografici și a resurselor naturale, și referiri la

posibile fenomene care ar putea explica lipsa locuirii în anumite teritorii ale bazinului hidrografic superior și mijlociu al Oltului. Cele mai multe informații din acest capitol au vizat identificarea posibilelor explicații pentru lipsa vestigiilor specifice celei de-a doua epoci a fierului în Depresiunea Făgărașului. În acest sens am încercat identificarea zonelor propice locuirii în antichitate, pornind de la studiile și hărțile referitoare la evoluția istorică a zonei menționate anterior lucrărilor de hidroameliorare dinspre finalul secolului trecut.

Caracteristicile esențiale ale descoperirilor arheologice au fost discutate în capitolele care au vizat diversele categorii de vestigii. Într-o primă parte au fost analizate acumulările de tip depozit-tezaur, fiind extrase cât mai multe informații de natură cronologică și referitoare la puterea economică a proprietarului. În funcție de natura acumulării, am împărțit descoperirile în subcapitolele *Tezaure monetare* și *Tezaure de piese de podoabă*. Ținând cont de numărul redus al pieselor cu valoare cronologică, am considerat acumulările monetare ca fiind esențiale în încercarea de a extrage informații mai concrete referitoare la evoluția istorică a bazinului transilvănean al Oltului. Am constatat că există mici acumulări, de cel mult câteva zeci de piese, adunate în zeci și chiar sute de ani, aflate în apropierea așezărilor civile, dar și o categorie de tezaure, compuse din peste 100 de piese, uneori ajungând până la peste 350, care au fost descoperite în aria de influență a principalelor centre rezidențiale. Numărul de piese depuse a putea reprezenta un indiciu al importanței cetății respective, așa cum pare să indice identificarea lor doar în apropierea centrelor a căror importanță regională a fost dovedită. Este vorba despre tezaurele recuperate de la Augustin, punct *La Bordeie* (Macrea, Berciu 1942, p. 110-15.), și Ormeniș, punct *Dealul Rotund* (inedit), din apropierea centrului de la *Țipia Ormenișului*, și despre cel de la Amnaș, compus din 300-350 piese (Winkler 1967, p. 142), coroborată cu existența stanțelor monetare, în legătură cu cetatea de la Tilișca. Distribuția teritorială a depunerilor/tezaurelor de piese de podoabă indică o concentrare a acestora în microzona Depresiunii Târgu Secuiesc unde, pe o rază de cca. 6km, au fost descoperite trei astfel de acumulări (Surcea, Peteni și Ghelița), din care două reprezintă seturi individuale de port. Toate acestea indică existența în apropiere a unui important centru zonal, identificat, cu probabilitate, în cetatea de la Covasna-*Valea Zânelor*.

Capitolul referitor la meșteșuguri a fost împărțit în două categorii mari, respectiv, metalurgia și producția de vase ceramice, singurele îndeletniciri pentru care există dovezi arheologice ale practicării lor. Numărul mare al dovezilor practicării metalurgiei în teritoriul care face obiectul tezei indică rolul important pe care acest meșteșug l-a avut în dezvoltarea zonei. La o amplasare pe hartă a siturilor (Savu 2014, fig. 3, p. 686 și Tab. 1), unde sunt documentate cuptoare de forjă, am constatat că acestea

gravitează în jurul acelor puncte cunoscute și astăzi pentru rezervele de minereu de fier (localitățile Vlăhița, Lueta, Vârghiș, Mădăraș, Covasna), dar că au fost exploatare și rezerve mai mici, cum sunt cele de lângă așezarea de la Șercaia, jud. Brașov, sau cele din apropierea muntelui de la Șinca Nouă. Spre deosebire de prezent, în antichitate există dovezi ale exploatării intense a rezervelor din zona Depresiunii Ciucului. Astfel de concentrări de situri sunt documentate în nordul acestui culoar depresioanar (siturile din teritoriile satelor Cârța (János, Kovacs, 1967, p. 44, pl. 14/ 34 – 36), Dănești, Tomești (János, Kovacs 1967, p. 49-50c), în zona centrală (Sâncrăieni- *Fabrica de cărămidă* (Vulpe 1955, p. 559-568), Sâncrăieni-*Ekten Tiva* și Miercurea Ciuc-*Grădina Fodor* (cercetări inedite) cât și în cea sudică (Cetățuia (Janos, Kovacs, 1967, p. 48 – 49), Cozmeni *Lovazkert* (Crișan 2000, p. 36; Iaroslavschi 2005, p. 155), Sântimbru-*Pomii Verzi* și *Dealul Mic* (János, Kovacs 1967, p. 49 ; Crișan 2000, p. 73). Din cele prezentate reiese clar amploarea pe care acest meșteșug a avut-o în secolele I a. Chr.-I p. Chr., fiind probabil ca fierarii să fi reprezentat o categorie aparte de meseriași, indispensabilă și respectată în cadrul comunității.

Operațiunile tehnice asemănătoare, efectuate în cadrul metalurgiei cuprului și a metalelor prețioase, dedusă din proprietățile fizico-chimice relativ apropiate și din inventarele similare, au avut drept consecință o diferențiere între meșteri mai greu sesizabilă la început. Delimitarea diverselor categorii de metalurgi este probabilă, așa cum indică importanța socială-economică diferită atribuită produselor comandate. Este foarte probabil ca meșterii orfevieri să fi avut un statut aparte în cadrul comunităților în care trăiau, indicat de probabilitatea comandării ai acestora, chiar dacă dovezi ale existenței acestora sunt mai degrabă indirecte, indicate de analiza compoziției și modului de realizare a pieselor din depozitele-tezaur. Profesionalismul meșterilor care realizau piese din aliaj de cupru poate fi înțeles din analiza obiectelor obținute, în condițiile în care, pentru realizarea obiectelor simple, nu este exclusă funcționarea unor ateliere mobile, cu unelte de dimensiuni mici.

În încercarea de a clarifica situația descoperirilor funerare aparținând populației nord-tracice am alocat o bună parte din timpul de documentare acestui subiect. Capitolul dedicat acestei categorii de vestigii a fost redactat după verificarea riguroasă a pieselor păstrate în patrimoniile muzeelor locale, având în vedere incertitudinile care planau asupra acestui subiect. Cauza principală se pare că este lipsa publicării materialului ilustrativ referitor la cele mai multe dintre presupusele morminte, includerea acestora în categoria celor certe /incerte fiind condiționată de existența unor indicii concrete referitoare la existența osemintelor umane și a posibilelor detalii referitoare la respectarea unui cod specific, regăsit în alte situații similare. În scopul identificării unor tipare comportamentale referitoare la practicile

funerare am inclus piesele care compuneau mobilierul funerar în tabele comparative, însă indicii importante au fost oferite și de modul de aranjare a mobilierului funerar.

Referitor la complexe rituale trebuie remarcată existența mai multor categorii de descoperiri, atât specifice populației de rând, respectiv gropi de cult și locuri de cult de tipul *câmpurilor de gropi*, cât și manifestări religioase specifice elitelor, locurile de cult cu temple. Din această ultimă categorie a fost documentată atât existența unor zone sacre în așezări /cetăți (Augustin-Tipia *Ormenișului* (Costea 2006) și, probabil, la *Covasna-Cetatea Zânelor* (Crișan *et alii* 2016, p. 28), de tradiție locală, cât și a unui centru religios regional (la Augustin-Tipia *Ormenișului* cf. Costea *et alii* 2006, *passim*), expresie a religiei oficiale, a statului dac.

Analiza ansamblului descoperirilor a permis întocmirea unui succint capitol cu tema *Considerații cronologice*, în care am trecut în revistă principalele vestigii specifice primei părți a celei de-a doua epoci a fierului, precum și principalele caracteristici ale evoluției istorice a zonei în intervalul cronologic succesiv. Pentru această ultimă perioadă am constatat existența anumitor concentrări ale descoperirilor în jurul unor cetăți. Acestea au avut, probabil, rolurile de zone centrale ale respectivelor microregiuni, fără a putea preciza care erau limitele teritoriilor controlate de fiecare. Acestea au fost analizate individual, în încercarea de a identifica posibilele relații de putere și corelația cronologică dintre acestea.

Prezența centrelor rezidențiale/locale a fost documentată, de cel mai multe ori, pe dealurile dominante, dar relativ ascunse din calea pericolelor, din fiecare microzonă. Cu puține excepții, se poate vorbi despre existența unor sisteme locale în care, în funcție de gradul de dezvoltare al fiecărui areal, pe lângă centrul rezidențial au mai fost identificate alte puncte fortificate, de mici dimensiuni, situate în locuri cu bună vizibilitate, care aveau rolul de puncte de supraveghere a teritoriului, aflate în subordinea cetății principale. În general, a fost documentată prezența cetăților /centre rezidențiale în zonele de contact între depresiuni și zonele deluroase/montane. Identificarea unor construcții deosebite ca reședințe ale căpeteniilor locale s-a făcut după analizarea dimensiunilor, a bogăției și diversității inventarului, a tehnicii folosite și, nu în ultimul rând, amplasarea în cadrul cetății (în centru, în punctul cel mai înalt). Astfel, locuințele au fost împărțite în două categorii: construcții mari, cu mai multe încăperi, de obicei unicate într-o așezare, și turnurile locuință, ce sunt caracteristice numai cetăților (Glodariu 1983, p. 25). Este foarte probabil ca platoul superior al cetății să fi fost folosit exclusiv de către elite, fiind adevărate curți întărite cu ziduri din blocuri de calcar, palisade, șanțuri sau valuri de pământ. În cadrul cetăților au fost descoperite locuințe de mari dimensiuni, de obicei unicate din punct de vedere arhitectural față de celelalte locuințe, fie de tipul turnurilor-locuință, cel mai frecvent, fie ca

locuințe rectangulare, cu deambulator absidat (mai rare). Turnurile-locuiță au fost construite într-o manieră relativ unitară, deosebirile fiind legate de dimensiuni și de existența anumitor particularități care au legătură cu configurația terenului. Au fost cercetate, în acest areal patru astfel de edificii: la Brașov-*Pietrele lui Solomon* (Costea 1985-1992), la Breaza-*Cetățea* (Nagler 1969, p 89-123), la Râșnov-*Cetate* (Costea 1989, p. 41 - 66) și la Tilișca-*Dealul Cățanaș* (Natea 2008, p 133-142). Deși au fost construite în aceeași tehnică, turnurile-locuință din ultimul punct menționat aveau învelitoare de șindrilă, posibil indiciu al edificării acestora de către meșteri locali, la sfârșitul secolului I a. Chr. și la începutul secolului următor.

Cea de-a doua categorie de construcții care au putut fi atribuite tot elitelor este reprezentată de construcțiile care se diferențiau de restul locuințelor fie prin dimensiuni, fie prin tehnica de construcție (spre exemplu ziduri din piatră). Au fost incluse în această categorie locuințele cu plan dreptunghiular și deambulator absidat, amplasate în centrul siturilor, având două încăperi, una dreptunghiulară și alta cu o latură absidată.

Tipul de locuințe cu absidă au fost considerate de către unii autori ca fiind sanctuare, datorită asemănării acesteia (poziționată constant geografic) cu camera din centrul sanctuarului mare circular de la Sarmizegetusa Regia. G. Florea admitea ca doar absida să fi putut avea un caracter sacru și nu întregul ansamblu (Sîrbu, Florea 1997, p. 19-20, 39-40). Un astfel de complex, rectangular cu deambulator absidat a fost documentată la *Augustin-Tipia Armenișului* (Costea *et alii*, 2006). Analogiile cele mai apropiate au fost identificate la la *Piatra Roșie* (Daicoviciu 1956, p. 221, fig. 15) și la *Popești* (Vulpe 2005, p. 28, fig. 6), ambele datate pe parcursul secolelor I a. Chr.-I p. Chr., mai probabil în primul interval chronologic. Cele din urmă au fost considerate locuințe care au aparținut elitelor, datorită spațiului în care au fost amplasate, modului în care au fost construite cu latura nordică absidată, asemănătoare cu încăperea interioară a marelui sanctuar circular de la Sarmizegetusa Regia, și a materialelor descoperite în interiorul și în preajma lor. În aceeași categorie a locuințelor care aparțineau unei căpetenii poate fi inclusă cea care a fost cercetată la *Merești-Dâmbul Pipașilor* (Crișan, Ferenczi 1994, p. 377-347), care avea doar o încăpere, cu absidă însă.

În categoria centrelor rezidențiale de importanță regională am inclus acele situri la a căror amenajare a fost documentat un efort constructiv deosebit, fiind evidentă reconfigurarea structurii întregului deal. Au existat și situații în care s-a renunțat la anumite categorii de construcții, în etapa finală de amenajare a sitului respectiv, tocmai pentru a îndeplini noul rol pe care îl avea în regiune. Schimbările menționate pot fi datate, pe baza artefactelor cu valoare cronologică mai restrânsă , pe parcursul secolului I a. Chr. Dacă la finalul veacului anterior și în prima parte a primului secol a. Chr. se

poate vorbi despre existența mai multor centre de putere zonale, ulterior unele dintre acestea au pierdut din importanță sau au continuat să îndeplinească atribuțiile locale de supraveghere a propriului teritoriu și a circulației comerciale în același areal. Doar câteva dintre acestea au ajuns să aibă autoritate la nivel regional. În această ultimă categorie pot fi încadrate centrele de putere din Depresiunea Ciucului, cel din Depresiunea Târgu Secuiesc, cu sediul în *Cetatea Zânelor* de la Covasna, probabil cel din Țara Bârsei, cel din Defileul Oltului din Munții Perșani, cu atribuții religioase (aici fiind amplasat sanctuarul pandacic) și cel din Depresiunea Sibiului, cu două centre rezidențiale importante, la Tilișca și, posibil, la Gușterița.
